

НОВЫ АЛЬФАБЭТ

Некагорыя мастакі вінавацяць (і я зь імі згодны) Малевіча ў тым, што сваім “Чорным квадратам” ён адмовіў медачам у праве на асалоду ад фігуратыўнага жывапісу. Ягонья далёкія нашчадкі — канцэптуалісты — таксама лічаць прыгажосць твораў непатрэбнай у спартанскім сьвеце авангарда. Увогуле, чаргаваньне асноўных мастацкіх стыляў XX стагодзьдзя (і ранейшых эпохаў) можна ўявіць сабе, як гайданьне маятніка пануючых густаў паміж шляхетнасьцю і дэмакратызмам, аскезай і геданізмам, патэтычнасьцю і іранічнасьцю, пасьмяротнай славай і здаровым ладам жыцця.

імпрэсіянізм
сымбалізм
экспрэсіянізм
сюррэалізм
абстракцыянізм
поп-арт
канцэптуалізм
постмадэрнізм

У нас у Беларусі і ўвогуле ў былым сацыялістычным лягеры найгорш з гэтых стыляў вядомы поп-арт. Зь вялікай доляй ўмоўнасьці ягоным тугэйшым адпаведнікам можна лічыць соц-арт, які ўвасабляў адначасна іранічны здэк з афіцыйнага соцрэлізму і маляўнічую рэакцыю на аскетэчную мову плястыкі “суровага стылю” шчырых рэалістаў. Там, на Захадзе, поп-арт увасабляў рэакцыю на беспрадметны ташызм (у Эўропе) і абстрактны экспрэсіянізм (у Амэрыцы), а здэкваўся, хоць і не заўсёды, зь ліхаманкі масавага спажываньня. Гэта лёгкі для ўспрыманьня, забаўляльны,

вясёлы стыль. Поп-артысты напалову парадыйна ўзнаўлялі тыповыя прадукты буржуазнай масавай культуры (коміксы, рэкламу і ўпакоўку агульнавядомых тавараў, партрэты кіназорак і харызматычных палітыкаў). Крытыкі дасюль ня ведаюць, наколькі сур'ёзна трэба ўспрымаць манумэнты памадзе для вуснаў ці піганцкія зашчэпкі для бялізны як апоры для моста, ня ведаюць чаго ў такім мастацве больш: гупства ці кпінаў з агульнага гупства.

У нас пакуль ня надта вялікая сацыяльная база для такога мастацтва, але раней ці пазней і ў Беларусі пачнецца эканамічны бум. І чым больш заможным будзе насельніцтва, чым больш лад нашага жыцця будзе складацца з пасьпешлівавага спажывання набытых у крэдыт рэчаў — тым больш актуальным і для нас будзе поп-арт.

Нарадзіўся поп-арт у 50-ыя гады ў Англіі, але міжнародную вядомасць атрымаў у амэрыканскім варыянце 60-ых гадоў (Робэрт Раўшэнбэрг, Эндзі Ёрхал, Джаспэр Джонс, Том Вэсэльман, Рой Ліхтэнштэйн ды інш.). Пакуль што на свае вочы мы мелі магчымасць убачыць толькі ангельскі варыянт поп-арту на выставе Пітэра Блэйка “Альфабэт” (Нацыянальны мастацкі музей Беларусі, 1997) — і тое не зусім “аўтэнтычны”, бо гэтую сэрыю шоўкаграфіяў мастак зрабіў у 1991 г., і ў ёй адчуваецца моцны ўплыў постмадэрнізму (зрэшты, арганізатары выставы з Брытанскага Савета сьцьвярджаюць, што мастак рабіў прыкладна такія ж творы і ў 60-ыя гады). Варта адзначыць, што П. Блэйк — адзін з найбольш папулярных у Англіі сучасных мастакоў (гэта ён рабіў вокладку для, магчыма, лепшага ў гісторыі рок-музыкі альбома The Beatles “Аркестар Клуба самотных сэраў сяжанта Пэра”).

Тая выстава складалася зь невялікай інсталяцыі (злучаня парасонамі псыхадэлічна-ружовыя валізы, зручныя для падарожжаў скрозь люстэрка, у падсвядомасць ды іншыя магчымыя краіны) і 26 плякатаў: столькі ж у ангельскай мове і літараў. Цалкам магчыма, што праект “Альфабэт” нарадзіўся ў Блэйка пад уплывам назову кнігі амэрыканскага клясыка поп-арта (дарэчы, украінскага паходжанья) “Філязофія Эндзі Ўорхала ад А да Б і назад”.

На кожным плякаце мастак адлюстраван асацыяцыі, якія ў яго выклікае тая ці іншая літара: напрыклад, “Y” — яхта, “T” — The Beatles, “V” — віншавальная паштоўка на дзень Сьв. Валянціна, заступніка закаханых, “I” — ідэалы масавай культуры (Прэслі, Манро і г.д., сярод іх ёсць і аўтапартрэт Блэйка). Усе гэтыя выявы — адначасныя сакральныя абразы для сусветнага храма спажыванья і карыкатуры на стэрэатыпы буржуазнай сьвядомасці. Каханьне (“L”) увасабляе настальгічная кічавая рэтрапаштоўка зь вельмі шчаслівымі дзяўчынай і хлопцам (адна з глядачак некалькі разоў перапытала мяне, ці не Ясенін гэта з Айсэдорай Дункан). Дарэчы, найбольшую ўвагу нашых глядачоў прыцягваюць здымкі знакамітых карлікаў ды іншых людзей зь нязвычайнай формай цела, якія выступаюць у амэрыканскіх цырках. Мне спадабаліся клоўны (“C”) — найбольш адпаведныя нашаму часу (ці блізкай будучыні) людзі, якія смела экспэрымэнтуюць з рысамі ўласнага твару і абрысамі цела.

Ня ведаю, ці была ў Блэйка амбіцыя скласыці энцыкляпэдыю ці слоўнік асноўных візуальных вобразаў mass-media (забаўляльных шоў і сьвецкай кронікі). Сам прынцып альфабэта стварае ілюзію энцыкляпэдычнасці экспазыцыі і навуковай

аб'ектыўнасьці аўгара. Мова (асабліва — штампаваная мова сродкаў масавай інфармацыі) прызвычайна нас атаясамляць рэчы і падзеі зь іхнімі назвамі, і часам здаецца цяпер, што кожная рэч пачынаецца не з паверхні, а з пэўнай літары. У гэтым аспэктэ экспазыцыя Блэйка набліжаецца да аднаго з пастулатаў постмадэрнізму: сьвет складаецца з пэўнага каталёгу вобразаў, як усялякі тэкст — з абмежаванага набору літараў.

Канешне, усялякая літара і адпаведная ёй фанэма — умоўнасьць, у сапраўднасьці людзі пішуць літары і вымаўляюць, здавалася б, адныя і тыя ж фанэмы і словы па-рознаму. Але мэтай мастака, відаць, было паказаць сярэднестагатычны, найбольш павярхоўны набор фігурагэўных “літараў”, зь якіх складаюцца нашыя думкі пасья прагляду бульварнай газэты ці тэлешоў.

“Альфабэт” Блэйка адлюстроўвае ня сьвет, а толькі пэўны сьветагляд. Тым ня менш мы здольныя бачыць рэчы і словы шырэй, чым яны самі паказваюць сябе нам. Адзін са спосабаў такога пашырэння поля зроку — вызваліць якую-небудзь назву ці нязвычайнае слова ад двукосьсяў (або, наадварот, узяць у двукосьці звычайнае слова: З “Новым” годам!; Рэспубліка “Беларусь” і г.д.). І з гэтага медзішча відавочна, што Блэйк стварыў ня проста сэрыю твораў “Альфабэт”, а новы альфабэт ангельскай мовы.

Добра было б пашырыць гэтую сэрыю, дадаўшы ў яе плякаты, прысьвечаныя знакам пунктуацыі — кропцы, працяжніку, косцы, клічніку і г.д., але ўжо можна карыстацца для пісьма і тымі 26 выявамі, што адпавядаюць колькасьці літараў у ангельскіх словах. Альфабэт Блэйка могуць выкарыстоўваць ў якасьці сакрэтнага шэфру для перапіскі Джэймс Бонд ды

іншыя агенты брытанскай выведкі, але ён можа ўзвайсыці ва ўжыгак і ў больш шырокіх колах. Па сутнасці, рабіць друкаваныя тэксты з гэтых “літараў” вельмі проста, трэба толькі мець дастатковы запас здымкаў, ксэракопіяў ці іншых адбіткаў з гэтых плякатаў. Больш цікавы рукапісны варыянт: карэспандэнтам трэба будзе перамалёўваць (перапісваць) выявы ад рукі, і кожнага можна будзе пазнаць па ягоным “почырку”.

Паступова, за некалькі дзесяцігодзьдзяў, рукапісныя выявы спросьцяцца да больш зручных гіерогліфаў. У адрозьненне ад эгіпецкіх ці кітайскіх, гэтыя першыя эўрапейскія гіерогліфы будуць адпавядаць не словам ці складам, а асобным фанэмам. А далейшае спрашчэньне на пісьме ўжо саміх гіерогліфаў непазьбежна прывядзе да нараджэньня кароткіх абстрактных значкаў — новых літараў, незалежных ад фінікійска-грэцка-лацінскай традыцыі.

Трэба падумаць пра будучыню ўласнай мовы і нам. Стварыць побач зь “мяфодзіццай” (кірыміцай) і лацінкай, на якіх пішуць па-беларуску, яшчэ пару запасных сыстэмаў нацыянальнай графікі. Цяпер кажучь: “Кожны беларус — паэт”, але хай станецца таксама слушным: “Кожны беларус — мастак”.

Юрась БАРЫСЕВІЧ